

ДОРАДНИК РЕСПУБЛІКИ

Як описати значення Дорадника Республіки, як звеличити його гідність, якими словами оспівати його славу?

Дорадник Республіки!

Дорадник Республіки не прикрашений орденом Чорного Хреста, Білої Рожі або Зеленої Зірниці; у петлицях його сурдута не виблискує золотом стрічка Влади та Багатства.

Дорадник Республіки не їздить у кареті з кришталево-прозорими шибками і гаптованими сріблом лакеями попереду і позаду.

Дорадникові Республіки не подають обід на топазових і малахітових блюдах до заставленого золотими тарілками столу.

Дорадник Республіки не спочиває на великому і просторому ложі в стилі ампір і не вкривається ковдрами з хорасанського або ширазького шовку.

Ось чому трудно оспівати його славу, звеличити його гідність і описати його значення.

Була чудова літня передпівденна пора. Сонце заливало потоками сліпучого світла житні поля, що вже колосилися. Птахи в гаю виспівували своїх пісень. Пастухи безтурботно перегукувалися на полях. Корови весело щипали соковиту траву. Церковний дзвін закликав підносити серця вгору. Великим шляхом на легкій ресорній бричці котив власник садиби з своєю молодою дружиною. Власного хову жеребець, басуючи, смикав віжками і гриз залізо вудил. Коли бричка, минувши насаджену прадідами кленову алею, в'їхала у двір, з наймитської половини вибіг робітник і, привітливо скинувши шапку, взяв коня.

— За що я тобі гроші плачу, Яне? Міг би ти, здається, швидше ворухитися, ледарю! — коректно зауважив хазяїн.

Дуксіс, шалено гавкаючи, у захваті скавав навколо приїжджих, коли вони йшли додому поміж розкішними квітчаними клумбами. Робітниці вже встигли поприбирати в кімнатах, і тепер виспівували на повний голос: „Багато чудових квітів...“

— Як добре жити у власній демократичній республіці, — добротливо промовив хазяїн, розтягаючись на канапі і розгортаючи свіжий номер газети „Вільна Країна“.

Вистава „Кігтика“ в Національній опері кінчилася хутко після одинадцятої години. З веселим гомоном купка студентів і студенток, повдяганих у кольори „Таявії“, „Селонії“, „Куронії“ „Беверонії“ та інших корпорацій, бадьоро і безтурботно сходили по застелених важкими килимами сходах першорядного ресторану „Римської гостиниці“, простуючи до великого залу, щоб заспокоїти спрагу бокалами спіненого пива і перебути кілька приемних годин. Ледве вони переступили через поріг, як назустріч їм полетіли дзвінки голоси комільтонів, серед них було декілька старих і поважних філістерів; кожен з них міг показати не тільки рубці—пам'ятки, що збереглися від днів зеленої молодості і були здобуті у щасливих герцях на рапірах, але й не один сивий волос і стільки ж дорідних золотих зерен пшениці, покладених у сповнену щерть на добро майбутнім поколінням скарбницю народного мистецтва й науки. Притулившись устами до чарівних ручок дам і обмінявшись чемними і гідними витонченої народної культури словами, усі—і ті, хто щойно пришов, і ті, що раніше були в гостинному залі,—непримушено порозідалися у вигідних кріслах, розмістившись як кому наказало серце і одверто висловлені побажання прекрасної статі,—побажання, що становлять для шляхетних юнаків закон, виконуваний безвідмовно й охоче.

Десять лакеїв у чорних фраках і білих, як сніг маніжках з картками вин і страв у руках, віддавши чолом і прибравши гнучкої і повної гідної шанобливості пози, стояли і дожидали розпоряджень, щоб виконати їх в одну мить і дістати добрі чайові.

— Офіціанте, скотина, заснув, чи що?—кидаючи круг себе владні погляди, наказував філістер Какемакс, власник шоколадної фабрики і директор кількох банків та акціонерних товариств. Ту ж мить, висвистуючи веселу пісеньку, з'явився офіціант з пляшками божественного напою і поставив їх на стіл.

— Як чудово жити у власній демократичній республіці,—підіймаючи бокал стрункими пальчиками і даючи тон загальному настроєві, заговорила комільтонша і сеньора Страдесіна Junior.

Настали сутужні для Республіки часи. Найтовстіші сосни були зрубані, порозпилювані на дошки й колоди і спродані дружині великим республікам; площа засівів льону меншала рік-від-року відповідно до того, як падали ціни на льон; свинина, або бекон, дарма, що мала гарну назву і була

надзвичайно жирна, уже не могла вибратися за кордон через високі митні тарифи дужих сусідів; така сама доля спіткала барилка з маслом, що по кілька років лежали у холодильниках і дожидалися моменту, коли республіка почне повертати виробникам видатки на транспорт і мито, побиране великими республіками.

Фабрики ставали одна по одній, або скорочували на половину і більше число робочих днів. Лісопильні заводи разом з готовою продукцією підпалювали самі власники, або з їх наказу, за певну плату, спеціальні контори, що робили пожежі.

Робітники в містах нічого не заробляли, тому не мали змоги й купувати, а малозаможні селяни, що привозили на великий ярмарок свої продукти, не могли їх продати. А не мігши продати, неспроможні були й платити податки. Через те зменшено зарплату урядовцям і іншим службовцям. Зменшення заробітку і закриття фабрик, пожежі на тартаках і скорочення робочого тижня, ще більше підірвали виробничу силу підприємств, які ще не позакривалися, ставлячи під загрозу саме їх існування. Всі виробничі, трудові і мінові відносини висловлювано одним словом: криза республіканського господарства!

Криза лякала всіх власників, бо в цьому слові крилося передчуття бунту і революції.

Що довша й глибша криза, то ближча й страшніша революція.

А втім, нема становища безпорадного.

Тільки поради на лихо бувають усякі.

Республіканська Рада мала скликати великі всенародні збори.

Велику ораторську трибуну побудували між кладовищем і цирком, на майдані, обнесеному високою огорожею з колючого дроту.

Трибуна вийшла не надто висока і не надто низька.

Вона була побудована так, щоб промовець не міг говорити ні надто голосно, ні надто тихо.

Церковні дзвони сповістили про момент відкриття великих зборів, а на залізничних станціях загули гудки паровозів, що звозили учасників зборів.

У 197 розділі першої книги історії Геродота говориться: „Другий мудрий звичай у них такий: слабих виносять вони на майдан, бо лікарів не мають. До слабого підходять і говорять з ним про слабість; той, хто підійшов, може, сам колинебудь слабував на цю саму слабість, або бачив у ній другого. Люди ці, підійшовши, розмовляють із слабим і радять йому ті самі ліки, якими вони вилікувалися самі від подібної слабості, або бачили, що цими ліками вилікувалися

інші. У них не дозволяється пройти мимо слабого мовчки. Не спитавши про слабість“.

Дальший розділ починається так:

„Трупи ховають вони в меду, а похоронні співи їхні подібні до єгипетських“.

Це було за 450 років перед Христом.

На великі збори з'явилися найкращі, наймудріші, — менше зовнішньо, ніж внутрішньо, — з подвійними підборіддями і трьома складками на потилицях.

Великі збори почалися службою божою, молитвами, молебнем і національним гімном, якого не можна було не слухати.

І от прийшов Дорадник Республіки. Він був чесний до мозку кісток; він був справедливий від голови до нігтів на пальцях ніг; він був бездоганний до останнього волоска на голові.

У нього була на потилиці лисина, прикрита зачісаним назад волоссям. Він не носив ні окулярів, ні пенсне.

На нім не було ні фрака, ні циліндра, ні персня на пальці.

Тому про нього говорили, що він вибився з народних надр, з чистих шарів робітничого класу, за який він боровся ціле життя. Саме тому він і був виходнем з робітників, що на ньому не було ні фрака, ні циліндра — саме тому.

Настала тиша, і він говорив. Він говорив не надто гостро, і не надто лагідно, не надто стримано, і не надто захоплено; не схилився ні надто вправо, ні надто вліво.

— У пролетаріату нема рідного краю, бо йому належить цілий світ, але ми не діти, щоб легкою рукою кидати на вітер добро, що дає робітникам наш рідний край, наша демократична республіка. Ми зросили її своєю кров'ю.

Перший голос: — Він — патріот, а спочатку здавалося, що він — космополіт.

— Ми говоримо: — Геть богів, геть дурниці і казки про царство небесне! Геть дармоїдів, чорноризців — цих ошуканців народу, що підсмажували на огнищах кожного, хто смів боротися з більш менш поступовою думкою.

Але релігія — приватна справа громадян, і ми не втручаємося в те, які переконання кожен собі обирає. Тому було б непослідовно не голосувати за асигнування церквам, бо нам не може бути байдуже, якого пастиря має громада, де є чимало робітників.

Другий голос: — Він боронить релігію, але він дуже смиренний і тому не любить, щоб про це знали.

— Питання про хліб, панове, — надзвичайно складне питання. Коли ціни падають, то це селянське питання. Коли ціни підносяться — це питання робітників. Тепер у нас ціни падають, отже треба насамперед розв'язати селянське питання

Коли ціни почнуть підноситися, ми будемо розв'язувати робітниче питання. І ми його розв'яжемо. Причина голоду не в тім, що не можна купити, але голоду ще ніхто не збувся бунтом,—бунт тільки збільшує апетит, бо потребує багато енергії. Розумна господарська політика держави вміє економити виробничу енергію, себто робітничу силу, не даючи їй марнуватися у всіляких ексцесах.

Третій голос:—Спершу здавалося, що він буде закликати безробітних до повстання, а він пропонує замкнути їх у в'язницю!

— За наших часів приватна ініціатива в галузі товарообороти вже давно не може мати місця. Ринок треба регулювати таким способом, щоб держава скуповувала товари у приватних осіб за нормальні ринкові ціни і через ті самі приватні торговельні підприємства, виплачуючи їм певний процент за комісію, пускала в оборот за державними цінами, віддаючи чистий прибуток в державну скарбницю на фонд допомоги зовнішній торгівлі. Це ми називаємо державною монополією. В інтересах широких мас споживачів, ринок треба регулювати тільки таким способом, звертаючи увагу на монополізацію насамперед таких продуктів першої потреби, як хліб, цукор, гас та інше.

Четвертий голос:—Хіба це не звучить як проповідь комунізму і націоналізації, га? Ач, як спритно надумав збільшити прибуток приватних підприємців! Геніальний приватний підприємець!

— В нашому державному господарстві, як і в кожному іншому порядному господарстві, гроші і тепер становлять мірило цінностей і, висловлюючись обережно, розподіляють їх. Щоб цією важливою підоймою народного господарства не могли скористатися всілякі ділки для своїх темних ділових комбінацій, кінце треба взятися серйозно за експропріацію банків. Це визначає, що грошей з банків вкладникам не повертається, а використовується на виплату за товари, на експортні кредити і виплату допомог за високі врожаї сільським господарствам.

П'ятий голос:—Наш експропріатор банків виступає як банкір, досвідчений у банкрутствах із стопроцентним виграшем.

— Тепер звернімося до військового, поліційного, судового і тюремного бюджету. Про ці речі я завжди висловлював свою докладну думку і повинен з задоволенням відзначити, що багато з моїх порад, як виявилось, були цілком уgruntовані і гідні уваги. Жодним способом не можна дозволяти втручання у внутрішні справи Радянського Союзу, а на випадок війни з цим східним сусідом, який є наш єдиний можливий супротивник, ми повинні дотримуватися найсуворішого нейтралітету, для чого кінце треба створити спілку прибал-

тійських держав „Antante cordiale“, за що палко боровся наш покійний перший міністр чужоземних справ—Primo ministro. Проти тих, що брязкають зброєю війни, я висловлюю лозунг миру і розсудливості: Ні гроша! Не збільшувати і не зменшувати військового бюджету ні на один гріш! Щождо зарплати поліційних службовців, то вона така нікчемна, що настанала крайня пора подумати про них; а з другого боку, ми вимагаємо, щоб поліційні службовці були людьми з демократичними переконаннями, не п'яниці і не хабарники. Я маю відомості, що якийсь поліцай N району навіть брав участь у комуністичному мітингові і не був за це ні вигнаний з посади, ні ув'язнений. З такою поліцією ми далеко не заїдемо.

Шостий голос:—Ого!

— Панове! Високі збори! Розклад серед вас дійшов таких розмірів, що переходить всякі межі; ваші безсоромні спекуляції показують, що в вас совісті менше, ніж у пса. Коли ви не приймете моєї пропозиції і не оберете споміж себе безсторонньої слідчої комісії, то ми будемо апелювати до мас, що там поза стінами цього будинку. Для того, щоб здійснити все, що я запропонував, конче треба піднести наш престиж серед народу. Демократія існує на те, щоб ми могли зберегти нашу репутацію в очах мас. Цим кулаком, панове, я гримаю по краях цієї трибуни, повторюючи сотий і сто перший раз: коли ви не оберете комісії, я покличу маси до страйку, до генерального страйку, до революційного виступу!

Сьомий голос:—Цедобра порада. Цей чоловік душею і серцем стоїть за наше справедливе діло. Такі люди нам потрібні. Це наш єдиний рятівник. Хай живе соціалізм.

Восьмий голос:—Хай живе Дорадник Республіки!

Слухачі під час промови скупчилися кругом трибуни. Деякі зійшли на сходи і трималися руками за вуха, щоб краще чути, інші ставали навшпиньки, витгачуючись і гублячи з напруження кілька десятків грам у вазі.

Старий філістер з професорів національної високої школи стояв, спираючись на парасолью і згадував звичай лікування у стародавніх вавілонців, вписаний в історії Геродота.

Цього було надто мало. Але нічого кращого його голова минулого століття не могла вигадати.

Переклали *Вл. З—айнс і В. С—кий*

Про замети і шляхи важкі.
Так бувало:

Вже співають півні,
Над віконцем сонце вироста.
Розповіді про сувору північ
я до ранку слухав і читав.
Та тепер вже здійснилися мрії
Ті, що їх навіяли книжки,
Про далеку Північ, вітровії,
Про замети і шляхи важкі.
І тепер працюю я в хібінах;
В місті,

що не знало жандарів,
Шинкарів і крамарів!

Невпинно

Там працюють велетні — турбіни,
Там життя зростає,

хоч людину

Заполярний клімат не злюбив.
Я працюю. У далекім краї
Здобуваєм апатит крихкий
І в жорстокій півночі збираєм
Урожай найкращих огірків.
Я працюю. І на тую-ж тему: —
Люди, апатіти, хмурі небеса —
Невеличку, в сто рядків поему
Про Хібіногорське написав.
Ти мені писала:

„Мабуть сумно

Там, на дальній Півночі, тобі...“

Мила,

Дорога моя,

розумна!

Та хіба ж нам може бути сумно.
В нашій радій праці й боротьбі?
Та хіба нас спинять:

завірюха,

Холоднеча

та вітри сухі?..

Приїжджай!...

Роботи тут по вуха...

Внукам вистачить...

Привіт!

— Юхим.

Січень-лютий, 1934

Коли Бед та Бестер повторили це вранці, а стара чорна Емма, що виховала їх усіх після маминої смерті, увійшла з кухні й сказала: — „Ій право, місс Анні, все місто говорить, що вибули вчора царицею балу“, — вона вся зашарілася від щастя. Емма додала, що так сказав їй жовтий молочник-шахрай — його тітка працює у міссіс Уошберн. Потім вона поставила на стіл булочки і вийшла, ослабившись, як відкрити піаніно.

— Що ж, Дочко, — сказав тато своїм низьким, спокійним голосом, і потріпав її по руці, — я сам так думав, але мені здавалося, що я небезсторонній.

Влітку прийшов Джо Уошберн, що саме закінчив юридичну школу в Остіні й збирався вступити восени на службу в татову контору, і прогостював у них на ренчі два тижні. Дочка жакливо поводитися з ним, примусила старого Гілдрета дати йому для верхової їзди норовистого маленького, старого, одноокого поні, клала жаб йому на ліжко, подавала йому за столом гарячий соус з перцем замість грибною підлеви, або намагалася улаштувати так, щоб він клав собі в каву сіль замість цукру. Хлопці так не злюбили її, що не розмовляли з нею, а тато сказав, що вона стає справжньою дикункою, але вона не збиралася кидати своїх витівок.

Потім вони якось поїхали вечеряти на Ясне Плесо й почали плавати при місяці у ковбані, що була під кручею. За хвилину Дочку ніби гедзь укусив; вона вибігла на берег і сказала, що зараз стрибне з кручі. Вода здавалася дуже приємною, місяць, тримтяти, плавав по ній. Усі гукнули, щоб не робила цього, але вона зробила блискучий стрибок з кручі. Але щось трапилося з нею. Вона забила собі голову, і голова їй страшенно боліла. Вона ковтала волю, вона боролася з великою вагою, що тиснула на неї — то був Джо. Місячне сяйво погасло у виру, і все зчорніло, тільки її руки були навколо шиї Джо, а пальці затужавили навколо випнутих м'язів його рук. Прийшовши до пам'яті, вона побачила над собою обличчя Джо, місяць знову був у небі і щось тепле текло їй по лобі. Вона силкувалася сказати: — „Джо, я люблю вас, Джо, я люблю вас“, — але все навколо знову обернулося на теплу, липку чорноту, і тільки десь глибоко-глибоко вона чула його голос: — ... „ледве не втопила мене, до того ж...“ голос тата, різкий і сердитий, неначе на суді: — „Я казав їй що не треба звідти стрибати“.

Вона знову прийшла до пам'яті в себе на ліжку; голова їй жакливо боліла, і над нею стояв д-р Уінслоу, і найперше, що вона подумала, — де зар з Джо і навіщо вона поводитися з ним, як ідіотка, навіщо сказаза йому, що любить його? Але ніхто нічого не говорив про це, і всі були страшенно ласкаві до неї, крім тата, що прийшов і забалакав з нею своїм сердитим адвокатським голосом, і почав вимовляти їй за її

одчайдушність та хлоп'яцтво, і за те, що вона трохи не втопила Джо, так міцно вона вцепилася за нього, коли обох їх витягали з води. У неї був пролом черена і їй довелося пролежати все літо, і Джо був страшенно ласкавий до неї, хоч він трохи чудно дивився на неї своїми гострими чорними очима, коли вперше зайшов у її кімнату. Поки він гостював на ренчі, він щодня приходив читати їй після сніданку. Він прочитав їй всю „Лорну Дун“ і половину „Ніколаса Ніклбі“, а вона лежала на ліжку, гаряча й схудла від пропасниці, слухаючи крізь біль у голові, як гримить його голос, весь час борючися з собою, щоб не закричати, як дурочка, що вона шалено любить його і чому він не любить її хоч трошки? Коли він поїхав, хворіти стало зовсім нецікаво. Тато або Бед приходили й іноді теж читали їй, але тепер їй майже завжди більше подобалося читати самій. Вона прочитала всього Діккенса, двічі перечитала „Лорну Дун“ і „Гавань“ Пуля, що породила в ній бажання поїхати в Нью-Йорк.

Восени тато повіз її на північ, у Ланкастер, штат Пенсильванія, і віддав її на рік у пансіон. Подорож у поїзді дуже сподобалася їй, весь час вона була страшенно схвильована, але в пансіоні місс Тіндж було жахливо, всі дівчата були родом з півночі, дуже добрі, вони сміялися з її вбрання й розмовляли тільки про Ніпорт, Саутгемптон та про театральні прем'єри, яких вона ніколи не бачила; це дратувало її. Вона плакала щоночі, лежачи на ліжку й думаючи про те, як вона ненавидить школу і як Джо Уошберн ніколи вже не любить її. Коли надійшли різдвяні канікули і їй довелося залишитися у школі з двома місс Тіндж та кількома вчительками, що жили надто далеко, вона вирішила, що не витримає більше, і одного ранку, коли всі ще спали, вийшла з дому, пішла на вокзал, купила собі квиток до Вашингтону й сіла в перший поїзд, що йшов на захід, не маючи при собі нічого, крім зубної щітки та нічної сорочки у своїй сумці. Їй було спершу страшно самій у поїзді, але в Гевр-де-Гресі, де вона пересідала у купе сів дуже гарний молодий віргінець, кадет військової академії. Вкупі їм було дуже весело, і вони всю дорогу сміялися та розмовляли. У Вашингтоні він надзвичайно мило попросив дозволу буги її вожатим, і водив її по всьому місту, і показав їй Капітолій, Білий Дім і Смітсонівський Інститут, угостив її сніданком у „Нью-Вілларді“ і увечері посадив на поїзд, що йшов у Сент-Луїс. Звали його Поль Інґліш. Вона пообіцяла йому писати кожний день, завжди. Вона була така схвильована, що зовсім не могла спати, й лежала на своїй полиці, дивлячись у вікно пультманівського вагона на дерева й горби, що кружилися, вкриті тьмано освітленим снігом, та на вогні, що іноді мелькали мимо; вона ясно пам'ятала, як він виглядав і як розділене було його волосся, і як він затримав її руку. Спершу вона трохи нервувалася, але

вони скоро здружилися, і він був з нею дуже ввічливий і уважний. Це була її перша перемога. Коли через два дні, сонячним зимовим ранком, вона увійшла в їдальню, де тато й хлопці саме снідали, господи, як вони здивувалися; тато почав був картати її, але Дочка бачила, що він так само радий, як і вона. Проте, їй було все одно, так приємно було знову опинитися вдома.

Після різдва вона, тато та хлопці поїхали на тиждень на полювання в околиці Корпус-Крісті і збули час дуже весело, Дочка вбила свого першого оленя. Коли вони повернулися в Деллас, Дочка сказала, що нізащо не повернеться у пансіон і що їй хочеться поїхати у Нью-Йорк і пожити там у Ади Уошберн, що вчиться в Колумбії, і пройти такі курси, де б вона справді чогось навчилася. Ада була сестра Джо Уошберна, стара дівчина, але дуже розумна і освічена; вона була педагогічка і складала докторські іспити. Довелося немало посперечатися, бо тато забрав собі в голову, що їй неодмінно треба повернутися в пансіон, але кінець кінцем вона його таки переконала й незабаром поїхала в Нью-Йорк.

Усю дорогу в поїзді вона читала „Les Misérables“ і дивилася на сіриво-коричневий зимовий ландшафт, що здавався зовсім безживним після просторих пагорбів Техасу, вкригих білою зеленню озимої пшениці та люцерни; вона все більше хвилювалася й боялася, поки година по годині поїзд наближався до Нью-Йорку. В одному купе з нею їхала огрядна, дуже добра вдова, що сіла на поїзд на станції Літл-Рок; вона без кінця говорила про небезпеки та пастки, що устилають дорогу молодій жінці у великих містах. Вона так пильно оберігала Дочку, що та ніяк не могла розбалакатися з цікавим чорнооком юнаком, що сів на поїзд у Сент-Луїсі і весь час переглядав якісь папери, витягаючи їх з коричневого портфеля. Їй здавалося, що він трохи схожий на Джо Уошберна. Нарешті, коли вони проїздили Нью-Джерсі й по дорозі чимраз більше траплялося фабрик та брудних промислових містечок, Доччине серце почало битися так швидко, що вона не могла сидіти спокійно й весь час виходила й топталася у вестибюлі, де дув холодний, різкий вітер. Товстий сивий кондуктор запитав її з іронічною посмішкою, чи не жде її на вокзалі коханий, що їй так не терпиться приїхати. Вони саме проїздили через Ньюарк. Ще одна зупинка. Небо над мокрими, повними автомобілів вулицями було олив'яного кольору, мряка в'їдалася в сніг сірим ряботинням. Поїзд мчав просторими, пустельними солонцями, де стриміли подекуди безладними групами фабричні будинки, іноді траплялася чорна річка з пароплавами, що впливли на ній. Людей зовсім не було видно; солонці здавалися такими холодними, що їй від одного погляду на них сгавало страшно і хотілося повернутися додому. Потім поїзд враз поринув у тоннель, і швейцар став

складати багаж у передньому кінці вагона. Вона влізла у футряне пальто, полароване їй татом на різдво, і натягла рукавички; її руки були холодні від хвилювання та страху, — а що як Ада Уошберн не одержала її телеграми, або не змогла прийти на вокзал зустрічати її?

Але ось вона стоїть на платформі у своєму пенсне та плащі, така сама стара дівчина, як і завжди, і з нею — трохи молодша дівчина, родом, як виявилася, з Уеко, студентка інституту мистецтв. Вони довго їхали в таксі багатолюдними, сльотними вулицями з жовтими та сірими купами снігу понад тротуарами.

— Якби ви приїхали на тиждень раніше, Анна-Елізабетр, їй-право, ви побачили б справжню віхолу.

— Я думала, що сніг такий, як на різдвяних листівках, — сказала Естер Вільсон, цікава дівчина з чорними очима, довгастим лицем і низьким трагічним голосом. — Але то була ілюзія, тактсамо як і в багатьох інших випадках.

— Нью-Йорк не місце для ілюзій, — різко сказала Ада.

— Все це мені здається якоюсь ілюзією, — сказала Дочка, дивлячись у вікно таксі.

Ада і Естер жили в приємній великій квартирі на Університетських Висотах; вони обернули ідальню на спальню для Дочки. Їй не подобався Нью-Йорк, але він був надзвичайний; все таке сіре та брудне, люди на вулицях всі здаються чужоземцями, і ніхто не звертає на те уваги, хібащо іноді якийсь чоловік зачепить на вулиці, або притулися у підземці, від чого буває тільки гидко. Вона записалася вільною слухачкою, ходила на лекції з економіки, англійської літератури, мистецтва, часом перекидалася слівцем з якимсь хлопцем, що сидів поряд з нею, але вона була набагато молодша проти всіх і не могла, видно, зацікавити їх своєю розмовою. Було дуже весело ходити іноді з Адою на ранкові спектаклі, або їздити неділями з Естер у музей мистецтв на імперіалі автобуса, щільно закутавшись у пальто; але обидві вони були такі статечні та дорослі, і весь час вражалися тим, що вона казала або робила.

Коли Поль Інґліш подзвонив до неї й запросив її піти з ним якось у суботу на денну виставу, вона страшенно схвилювалася. Вони написали одне одному кілька листів, але досі не бачилися після Вашингтону. Цілий ранок вона приміряла то одне, то друге вбрання, міняла зачіски, і саме брала гарячу ванну, коли він прийшов до неї; отже Аді довелося дуже довго розважати його. Коли вона побачила його, все її хвилювання швидко зникло; він здавався таким дерев'яним та прямим у своїй уніформі. Вона й не зчулася, як уже глузувала з нього й всю дорогу в підземці витворяла всякі дурниці, так що коли вони дісталися до „Астора“, куди він повів її снідати, він був лютий, як цуцик. Вона покинула його за столом і пішла у жіночу кімнату подивитися, чи не можна прибрати волосся

трохи краще, й розбалакалася там з літньою єврейкою, обвішаною діамантами, що загубила своє портмоне, і коли вона повернулася, сніданок стояв уже на столі холодний, а Поль Інґліш нетерпляче поглядав на свій годинник-браслет. Вистава їй не сподобалася, а він спробував бути з нею нахабним у таксі, коли вони їхали по Ріверсайе-Драйву, хоч був білий день, і вона ляснула його по обличчі. Він сказав, що ніколи не зустрічав гіршої дівчини, а вона відказала, що їй подобається бути такою, і якщо це не до смаку йому, то хай він собі робить, що хоче, ще до цього вона вирішила викреслити його з списку знайомих.

Вона увійшла до себе в кімнату, розплакалася й не схотіла вечеряти. Вона почувала себе по справжньому нещасною, що Поль Інґліш виявився таким нудним фергом. Вона почувала себе самотньою, бо тепер її ніхто вже нікуди не водитиме, і познайомитися вона теж ні з ким не зможе, бо з нею всюди ходять оці старі дівки. Вона лежала долі на спині, дивлячись на меблі знизу, як у часи дитинства, думала про Джо Уошберна. Коли увійшла Ада, вона побачила, що Дочка лежить долі у найбезглуздішій позі, з задраними ногами; вона підскочила до Ади обцілювала їй усе обличчя, обняла її й сказала, що вона була форменою ідіоткою, але тепер усе це минуло, і чи немає чогонебудь під'їсти у холодильнику.

Коли вона зустрілася з Едвіном Віналем на одному з Адиних недільних вечорів (вона майже ніколи не виходила до гостей, бо всі вони сиділи так маніжно й розмовляли так урочисто над какао та пирожними), все відразу поінакшало і Нью-Йорк став їй подобатися. Він був худий юнак і студіював соціологію. Він сидів на твердому стільці, незручно примостивши на ручці чашку какао, і, здавалося, не знав, куди подіти свої ноги. Він за весь вечір не сказав нічого, а коли йшов, причепився до якоїсь Адиної фрази про цінності, й виголосив цілу промову, весь час наводячи цитати з якогось Веблена. Дочці він чомусь подобався: вона запитала його, хто такий Веблен і він почав розмовляти з нею. Вона не все розуміла, що він говорив, але те, що він так серйозно розмовляє з нею, було їй страшенно приємно. Він був білявий, але брови та вій навколо його ясно-сірих очей з золотими іскорками були чорні. Їй подобалися його незграбні, повільні рухи. Він прийшов до неї на другий вечір і приніс їй том „Теорії заможного класу“ й запитав її, чи не хоче вона піти з ним посковзатися на катку Сент-Ніколас? Вона пішла одягатися і довго возилася, пудрячись та видивляючись на себе в дзеркало.

— Гей, Анно, ради бога, швидше, ми ж не на цілу ніч ідемо! — гукнув він у двері.

Вона ніколи не мала на ногах коньків, але вміла кататися на коньках з коліщатами, отже, тримаючись за Едвінову руку, вона об'їхала великий зал, де грав оркестр і ярусами тяглися

ліхтарі та обличчя на балконах. Вона ще так не веселилася відколи виїхала з дому.

Едвін Вінал працював у благодійному товаристві, жив у гуртожитку і був стипендіатом Колумбійського університету; він казав, що професори занадто теоретизують і, здається, зовсім не розуміють, що мають справу з живими людьми, як ви, або я. Дочка колись працювала у церкві й розносила коштики з подарунками для вбогих білих сімей на різдвяні свята, отже вона сказала, що охоче попрацювала б для бідних тут, у Нью-Йорку.

Коли вони знімали коньки, він запитав, чи не жартує вона, і вона усміхнулася до нього й сказала: „— Щоб я не зійшла з цього місця, коли я жартую“.

Отже наступного вечора він повіз її у нижнє місто; вони їхали сорок п'ять хвилин підземкою, а потім ще великий шмат трамваем, аж поки не добулися до гуртожитку на Гренд Стріт. Там їй довелося зачекати, поки він давав лекцію англійської мови групі брудних литвинів, чи то поляків, чи комусь у цьому роді. Потім вони пішли блукати вулицями і Едвін розповів їй про тутешні умови життя. Це нагадало їй мексиканську частину Сан-Антоніо або Гаустона, тільки тут були люди з усіх країн. Здавалося, що ніхто з них ніколи не купався, а всі вулиці смерділи покидьками. Всюди висіла білизна й вивіски на всяких чудернацьких мовах. Едвін показав їй кілька вивісок на російській та єврейській мовах, одну на вірменській і дві на арабській. На вулицях було повно народу; ручні візки стояли понад тротуарами, всюди ходили коробейники, з ресторанів пахло якимись незнайомими стравами, чулася чужомовна грамофонна музика. Едвін вказав їй на двох вишважених нафарбованих дівчат—вуличних жінок, з його слів,—на п'яниць, що виходили, спотикаючися з салунів, на юнака в картатій кепці—альфонса кликуна з публічного дому, як сказав Едвін,—на кількох блідолицих хлопців,—бандитів і торговців наркотиками. Їй аж полегшало, коли вони знову вийшли з підземки і пішли в місто, де весняний вітер дув крізь широкі порожні вулиці, де пахло рікою Гудзоном.

— Ну, Анно, як вам сподобалася ця маленька мандрівка в пекло?

— Чудово,—сказала вона, помовчавши.—Іншим разом я візьму з собою в сумці револьвер. Але усі ці люди, Едвін, як же ви зробите з них громадян? По моєму не слід пускати до нас всіх отих чужоземців, вони тільки псують нам країну.

— Ви глибоко помиляєтеся,—різко сказав Едвін.—Вони всі зробилися б пристойними людьми, як би мали змогу. Ми були б точнісінько такі, як вони, якби нам не пощастило народитися у пристойній сім'ї, у якомусь квітучому американському містечку.

— Ах, як ви можете говорити такі дурниці, Едвін, вони ж

не білі люди й ніколи не стануть білими. Вони нагадують мексиканців, або щось подібне, або негрів.

Вона схаменулася й проковтнула останнє слово. Кольоровий хлопець ліфтер дрімав на лаві якраз позад неї.

— Ви — безнадійна невгласка, маленька язичниця, — ущипливо сказав Едвін. — Ви ж християнка, правда? Чи ви колись-будь думали про те, що Христос був єврей?

— Я аж падаю, так мені хочеться спати, і тому не можу сперечатися, але я знаю, що ви помиляєтесь.

Вона увійшла в ліфт і негр-ліфтер підвівся, позіхаючи та потягаючись. У смузі світла, що швидко зменшувалося, між підлогою ліфта та стелею вестибюля вона ще встигла побачити Едвіна, що сварився на неї кулаком. Вона послала йому поцілунок, не вклавши в нього ніякого значення.

Коли вона увійшла у квартиру, Ада, що читала у вітальні, трохи покартала її за такий пізній поворот, але вона просила не картати її, вона надто стомлена й сонна для цього.

— Що ти думаєш про Едвіна Вінала, Адо?

— Що ж, любя, я думаю що він — прекрасний хлопець, може трохи неспокійний, але він угамується... Що?

— Ні, нічого, — сказала Дочка, позіхаючи. — На добраніч. Адо, голубко.

Вона взяла гарячу ванну, сильно надушилася й лягла, але не могла заснути. Ноги їй боліли від слизьких тротуарів і в неї було таке почуття, ніби стіни будинків, набряклі похоттю брудом і смородом скупчених тіл, навалюються на неї; не зважаючи на духи, у носі їй досі стояв гнилий сморід покидьків і від мерехтіння вуличних ліхтарів та обличчя очі її щемили. Коли вона заснула, їй снилося, що вона нафарбувала собі губи й ходить сюди та туди, сюди та туди по вулиці, з револьвером у сумці; Джо Уотсберн прийшов по неї і вона схопила його за рукав, намагаючися зупинити його, але він прейшов мимо, не дивлячися на неї, і Тато теж, і вони навіть не обернулися, коли великий бородатий дід наблизився до неї; він гидко смердів Іст-Сайдом, часником та клозетами, і вона хотіла вийняти револьвер з сумки, щоб застрелити його, і він обняв її й хилив її обличчя до свого. Вона не могла видобути револьвер з сумки й чула за ревучим грюкотом підземки голос Едвіна Вінала, що сказав: „— Ви ж християнка, правда? Ви глибоко помиляєтесь... християнка, правда? Чи ви коли думали, що Христос був би точнісінько такий, як вони, якби йому не пощастило народитися від пристойних людей-християн, правда?

Ада, стоячи над нею в нічній сорочці, збудила її.

— Що з тобою, дитино?

— У мене був кошмар... яке безглуздя! — сказала Дочка й сіла, випроставшись, на ліжку. — А що, може я кричала пробі?

— Ручуся, що ви, дітки, десь їли смажений хліб з сиром, тому ти й запізнилася, — сказала Ада й пішла, сміючись, у свою кімнату.

На весні Дочка вступила у жіночу баскетбольну команду Християнської Асоціації Молодих Жінок у Бронксі й заручилася з Едвіном Віналем. Вона сказала йому, що не хоче виходити заміж ще зо два роки, а він сказав, що не потребує плотського шлюбу, але для них важливо виробити вкупі план свого майбутнього життя та праці. Недільними вечорами, коли розгодинювалося, вони їздили в Палісадний Парк і смажили там собі м'ясо, і дивилися крізь дерева на вогні, що з'являлися на великому, зубчастому, скелястому обрисі міста, розмовляючи про те, що є добро, а що зло і що таке справжня любов. Повертаючись додому, вони стояли рука в руку на носі порона, серед натовпу бойскаутів, екскурсантів та дачників, дивилися на велику панораму освітлених будинків, що щезала в яскравочервоній млі північної ріки, й розмовляли про жахливі умови життя в місті. Едвін цілував її в лоб, віддаючи на добраніч, і вона піднімалася ліфтом, почувавши, що цей поцілунок посвята.

Наприкінці червня вона на три місяці поїхала додому на ренчі, але цього літа вона була там дуже нещасна. Вона якось не могла обізнатися й сказати Татові про своє заручення. Коли Джо Уошберн приїхав до них на тиждень, хлопці страшенно дражнили її, кажучи, що він заручився з однією дівчиною в Оклагома-Сіті, і вона так знавсініла, що не розмовляла з ними, а з Джо була тільки ввічлива. Вона весь час уперто їздила норовистим, маленьким коником, що хвицався й скидав її кілька разів. Якось увечері вона увігнала автомобіль просто у ворота й побила на друзки обидві фари. Коли тато став картати її за необачність, вона сказала йому, щоб він не турбувався, вона все одно знову поїде на схід і сама зароблятиме собі на життя, і він збудеться її. Джо Уошберн поводився з нею так само серйозно-ласкаво, як і раніше, і часом, коли вона витворяла всякі дурниці, вона помічала в його гострих очах чудний, проникливий, глузливий блиск, від якого вона якось раптом слабіла і почувала себе дурним дівчиськом. Увечері, напередодні його від'їзду, хлопці загнали в купку каміння за корралем гримучу змію, і Дочка почала під'южувати Джо, щоб він спіймав її і одрізав їй голову. Джо збігав по розвилкувату палицю, спіймав гадюку, що мала міхур біля голови, і вдарив її щосили об стіну невеличкої коптільні. Поки вона, звиваючись, лежала на траві з поламаним, хребтом, Бед зняв їй голову мотикою. — Дочко, — протяг Джо, дивлячись їй у лице спокійним усмішкуватим поглядом, іноді ви поведітесь так, ніби ви зовсім збожеволіли“.

— Ви ідіот, от що ви таке, — сказала вона.

— Дочко, ти божевільна... перепроси Джо, — гукнув Бед.

підбігаючи до неї, з червоним обличчям, з мертвою гадюкою у руці.

Вона обернулася, увійшла в хату й кинулася на ліжко. Вона не виходила з своєї кімнати, аж поки Джо не поїхав від них уранці.

Увесь останній тиждень перед від'їздом у Нью-Йорк вона поводитися, як ангел, підлизувалася до Тата та хлопців, пекла для них пирожне і поралася по дому, покутуючи свої злі, шалені вчинки. Вона зустрілася з Адою в Делласі й вони взяли окреме купе. Вона сподівалася, що Джо прийде на вокзал провожати їх, але він був у Оклагома Сіті в нафтовій справі. Ідучи на північ, вона написала йому довгого листа про те, що вона не знає, що її поїняло того дня, коли трапилася історія з гадюкою, і нехай він будь ласка простить її.

Дочка багато працювала тієї осені. Вона домоглася, що її прийняли до школи журналістики, хоч Едвін відраджував її від цього. Він хотів, щоб вона готувалася до професії вчительки або благодійної робітниці, але вона казала, що журналістика відкриває ширші перспективи. Вони майже зовсім розійшлися після цього; хоч вони й часто бачилися, але не розмовляли вже весь час про заручення. Вона подружилася з хлопцем, на ім'я Уебб Кретерс, що студіював журналістику, хоч Ада казала, що він поганий хлопець і не дозволяла приводити його додому. Він був нижчий від неї на зріст, чорно-волосий, і йому не можна було дати більше, як п'ятнадцять років, хоч він казав, що йому двадцять один. У нього було молочно-біле обличчя, за яке його прозвали Немовлятком, і якась кумедна, конфіденціальна манера в розмові, так ніби він сам ставився несерйозно до того, що казав. Він називав себе анархістом і весь час говорив про політику та війну. Він теж водив її в Іст-Сайд, але з ним було цікавіше, ніж з Едвіном. Уеббові завжди кортіло кудинебудь зайти, випити, побалакати з людьми. Він водив її в салони, у румунські погребці, в арабські ресторани і в безліч інших місць. Скрізь у нього були знайомі, і як видно, всюди він мав кредит, бо в нього майже ніколи не було грошей, і коли в них виходили усі гроші, що були при ній, Уебб просив записати решту. Дочка тільки іноді випивала стакан вина, і коли він ставав надто буйним, вона примушувала його провести її до найближчої станції підземки і їхала додому. На другий день він бував трохи знесилений і злегка тремтів, і розповідав їй про свої блукання та смішні пригоди, що трапилися з ним учора, коли він був під чаркою. Кишені його завжди були набиті брошурами про соціалізм та синдикалізм і примірниками журналів „Мати-земля“, та „Маси“.

Після різдва Уебб весь поринув у страйк текстильних робітників, що відбувався у якомусь містечку у штаті Нью-Джерсі. Якось у неділю вони поїхали подивитися, що там

робиться. Вони встали з поїзда на брудному цегляному вокзалі в центрі порожнього ділового кварталу, де групи людей стояли біля закусочних, а порожні крамниці були всі закриті з огляду на неділю; вони не помітили в місті нічого особливого, аж поки не вийшли до цегляних фабричних будинків—довгих, низьких, чотирикутних. Купки полісменів у синьому стояли серед широкого брудного шоссе, що провадило до воріт, за дратяною огорожею ходили похмурі хлопці в хакі.— Це — шеріфові поняті, сучі сини, — промимрив крізь зуби Уебб. Вони пішли у штаб до однієї дівчини, Уеббової знайомої, що давала в газеті інформацію про страйк. В кінці брудних сходів, де товпилися сіролиці чужоземці — чоловіки та жінки — у вицвілому, посірілому одягові, вони натрапили на кімнату, звідки чулися голоси та стук друкарських машинок. Передпокій був завалений купами листівок; юнак з натомленим лицем пакунками роздавав їх хлопцям у драних светерах. Уебб відшукав Сільвію Делгарт, довгоносу дівчину в окулярах, що вистукувала, як скажена, на машинці біля заваленого газетами та вирізками столу. Вона помахала рукою й сказала: „— Уебб, почекайте мене на дворі. Я хочу показати місто кільком кореспондентам, що приїхали до нас, і краще буде, коли ви підете зо мною“.

У передпокої вони наткнулися на одного Уеббового знайомого, Бена Комптона, високого юнака з довгим тонким носом і червоними повіками; він сказав, що буде виступати на мітингу й запитав Уебба, чи не хоче він теж виступити.

— Але! Що я можу сказати цим людям? Та я ж такий самий ледар-студент, як і ви Бен.

— Скажіть їм, що вони завоюють світ, скажіть їм, що ця боротьба є частина великого історичного бою Найлегше у робітничому русі говорити. Істина досить проста. Він говорив уривчасто, роблячи паузу після кожної фрази, так ніби кожна фраза потребувала деякого часу, щоб вибратися звідкілясь із середини. Дочка подумала, що він — симпатичний, але, можливо, єврей.

— Гаразд, спробую пробелкотіти щонебудь про демократію в промисловості, — сказав Уебб.

Сільвія Дельгарт вже штовкала їх вниз по сходах. З нею був блідий юнак у плащі та чорній фетровій шляпі; він жував кінчик погаслої сигари.

— Товариші, це — Джо Біглоу, з „Глобуса“.

Вона вимовляла р по-західному, й від цього Дочка відразу почула себе як дома.

— Ми хочемо показати йому, що в нас робиться.

Вони обійшли все місто, побували в хатах страйкарів, де натомлені жінки в засуканих по лікті светрах готували вбогі недільні обіди з солонини та капусти або з тушкованого м'яса та картоплі, а в деяких хатах — з самої капусти та хліба або

з самої картоплі. Потім вони зайшли у закусочні біля вонзалу й поснідали там. Дочка оплатила чек, бо, як видно, ні в кого не було грошей, і вже був час іти на мітинг.

Трамвай був набитий страйкарями їхніми жінками та дітьми. Мітинг мав відбутися в сусідньому містечку, бо тут все належало фабрикантам і не було ніякої можливості найняти приміщення. Почало мрячити, і вони промочили собі ноги, бредучи по калюжах до непривітного бараку, де мав відбутися мітинг. Біля входу в барак їх перестріла кінна поліція. — „Зал повний, — сказав їм фараон на розі вулиці, — більше не дозволено нікого пускати“.

Вони стояли під дощем, чекаючи когонебудь з розпорядників. Тисячі страйкарів — чоловіків, жінок, хлопців, дівчат — зібралися біля входу в барак, літні люди неголосно розмовляли на чужоземних мовах. Уебб ввесь час повторював: — „Це формене насильство. Хтось мусить вжити заходів“. У Дочки померзли ноги, і їй хотілося додому.

Тоді зза бараку вийшов Бен Комптон. Люди почали збиратися навколо нього. — „Це Бен.. це Комптон, славний хлопець, Бенні“, — чула вона їхні розмови. Хлопці ходили серед натовпу, шепочучи: — „Для вас буде окремий мітинг... Не відступайтеся, товариші“.

Він почав говорити, тримаючись однією рукою за ліхтарний стовп.

— Товариші, це — ще одна образа, кинута в обличчя робітничому класові. У з лі не більше, як сорок чоловік, а вони зачинили двері й кажуть, що там повно...

Натовп заколихався, шляпи й парасолі застрибали під мрякою. Потім вона побачила, як два фараони поволокли Комптона, й почула торохтіння патрульного ваговоза. — „Ганьба! Ганьба!“ — гукали люди. Вони відступилися перед фараонами; їх відпирали від бараку. Люди мовчазно й похмуро пішли вулицею в напрямі трамвайних колій, їх відтискав від бараку загін кінної поліції. Раптом Уебб прошепотів їй над вухом: — „Дозвольте спертися на ваше плече“, — й скочив на водогінну колонку.

— Це насильство, — крикнув він, — вам дали дозвіл на це приміщення, ви заплатили за нього, і ніяка сила на світі не має права відняти його у вас. Геть козаків!

Два кінних полісмени скакали до нього, прокладаючи собі шлях серед натовпу. Уебб скочив з колонки й ухопив Дочку за руку. — „Тепер біжим, як чорти.“ — прошепотів він і побіг, хилиючися сюди й туди серед схвильованого натовпу. Вона рушила за ним, залихаючися від реготу. Трамвай ішов головною вулицею. Уебб ускочив у нього на ході, але вона не наважилася стрибнути й стала чекати іншого. Тим часом фараони їздили серед натовпу, розганяючи його.

Ноги Дочці боліли від цілоденного швендяння по брудних вулицях і вона вирішила їхати додому, поки ще не засгудилася до смерті. На вокзалі вона побачила Уебба, що очікував поїзда. Він, здавалося, був переляканий на смерть. Він насунув кепку на очі, закутав підборіддя шарфом і вдав, що не знає Дочки, коли вона підійшла до нього. Коли вони сіли в душно нагоплений вагон, він прослизнув поміж лавами і прикрився поряд з нею.

— Я боявся, що якийнебудь шпик упізнає мене на вокзалі,— прошепотів він.— Ну, як вам все це подобається?

— По моему все це — жахливо... вони такі шалені... Мені здалися симпатичними тільки ті хлопці, що вартували коло фабрик, бо вони справді скидалися на білих... А щодо вас, Уебб Крестер, то ви бігли, як олень.

— Не говоріть так голосно... Чи не гадаєте ви, що мені слід було зачекати, щоб і мене заарештували, як Бена?

— По суті, це мене не обходить.

— Ви не розумієте революційної тактики, Анно.

Вони сіли на порон, змерзли й голодні. Уебб сказав, що в його є ключ від кімнати одного товариша на Восьмій вулиці, і що є рація піти туди,— погрітися і випити чаю, а потім уже поїхати в місто. Вони довго й понуро йшли від поронної пристані, не вимовивши за всю дорогу жодного слова. У кімнаті Восьмої вулиці смерділо терпентином і було брудно; це було велике ательє, що грівалося газовою жарівкою. Було холодно, як у Гренландії, отже вони закуталися в ковдри, познімали черевики та панчохи, й почали гріти ноги перед жарівкою. Дочка зняла з себе спідницю під ковдрою й повісила її на пічку.

— Ну,— сказала вона,— коли прийде ваш товариш, ми будемо скомпромітовані.

— Він не прийде,— сказав Уебб,— він поїхав до понеділка у Колд-Спрінгс.

Уебб ходив по кімнаті босий, гріючи воду та підсмажуючи грінки.

— Ви краще б зняли штани, Уебб, бо я бачу, як вода капає з них.

Уебб почервонів, зняв штани і завернувся у ковдру, неначе римський сенагор.

Вони довго мовчали; крізь віддалений гул вуличного руху вони чули тільки уривчасте булькання в чайнику, що починав кипіти. Потім Уебб раптом забалкав, нервово і ображено:

— Так ви гадаєте, що я — боягуз? Що ж, можливо, ваша правда, Анно... Звичайно, мені плювати... Я кажу, бачиге, що бувають часи, коли треба бути боягузом, і часи, коли треба діяти, як мужчина. Помовчіть з хвилину, дайте мені сказати... Ви страшенно мені подобаєтеся... і я справді був боягузом, що не сказав про це раніше, правда? Я не вірю в любов

і в інші подібні речі, всякі буржуазні нісенітниці; але я вважаю, що коли люди подобаються одне одному, то вони боягузи, якщо не... ви знаєте, що я маю на увазі.

— Ні, я не знаю, Уебб,— сказала Дочка помовчавши.

Уебб глянув на неї в замішанні, потім приніс їй чашку чаю і кілька грінок з маслом та сиром. З хвилину вони їли мовчки; було так тихо, що вони чули, як кожне з них ковтало чай маленькими ковточками.

— Ради бога, що ви цим хочете сказати? — раптом вигукнув Уебб.

Дочці було тепло, вона куняла у ковдрі, розімлівши від гарячого чаю, і сухе газове тепло лизало їй п'яти.

— Мало що людина сказати може,— сонно пролепетала вона.

Уебб поставив свою чашку й заходив по кімнаті, тягнучи за собою ковдру.

— Будь ти проклята,— раптом промовив він, наступивши на кнопку. Він стояв на одній нозі, оглядаючи п'яту, чорну від бруду, що вкривав підлогу.— Невже ви не розумієте, Анно... люди повинні буди вільними й щасливими в коханні... Ну, сміливіше!

Шоки в нього були рожеві, а давно нестрижене волосся стирчало на всі боки. Він все стояв на одній нозі, оглядаючи собі п'яту. Дочка почала сміятися.

— У вас страшенно смішний вигляд, Уебб.

Тепло розливалось по всьому її тілі.

— Дайте мені ще чашку чаю й підсмажте ще шматочок хліба.

Випивши чай і з'ївши грінку, вона сказала:

— Чи не час нам у місто?

— Слухайте, Анно, я ж роблю вам нескромні пропозиції,— рвучко сказав він, сміючись і плачучи разом.— Ради бога, будьте уважнішою до мене... Сто чортів, я примушу вас бути уважною, паскуднице!

Він кинув ковдру й підбіг до неї. Вона бачила, що він був зовсім божевільний. Стягнувши її з стільця, він поцілував її в губи. Їй довелося таки поводитися з ним, бо він був м'язистий і сильний, але їй пощастило впертися йому в підборіддя ліктем, відхилити його обличчя і вдарити його в ніс. З носа пішла кров.

— Не будьте дурнем, Уебб,— сказала вона, важко дихаючи.— Я не хочу цього — принаймні, зараз. Ідіть, умийтеся.

Він пішов до зливальниці й сполоснув собі обличчя. Дочка хапливо одягла спідницю, черевики та панчохи й теж підійшла до зливальниці.

— Це дуже негарно з мого боку, Уебб, я дуже шкодую. Завжди чомусь погано поводжуся з тими, хто мені подобається.

Довгий час Уебб нічого не казав. З носа йому все йшла кров.

— Ідіть додому, — сказав він. — Я залишуся тут. Все гаразд...
Це — моя помилка.

Вона одягла мокрий плащ і вийшла в блискучі вечірні вулиці. Ідучи додому експресом підземки вона весь час думала про Уебба з тим теплим і ніжним почуттям, з яким вона звичайно думала про батька та хлопців.

Вона не бачила його кілька днів, потім якось увечорі він подзвонив до неї й запитав, чи не хоче вона піти на лінію завтра вранці дежурити у страйковому пікеті. Ще було темно, коли вони зустрілися біля порону. Обое мерзли й хотіли спати, і мало розмовляли, ідучи поїздом. З поїзда їм довелося чимдуж бігти слизькими вулицями, щоб вчасно дістатися до фабрики і приєднатися до лінії пікетів. Всі обличчя здавалися холодними й синцюватими у синьому вранішньому світлі. Жінки куталися в шалі, кілька чоловіків та хлопців були у пальтах. Молоді дівчата тримтіли у своїх дешевих модних пальтах, що зовсім не гріли їх. Фараони вже розганяли передові пікети. Дехто з страйкарів співав „завжди солідарні“, інші гукали: — „страйк-брехери, страйкбрехери!“ і видавали чудні, протяжні, глузливі крики. Дочка була в замішанні й дуже хвилювалася.

Раптом усі навколо неї розсипалися й побігли, й вона залишилася сама серед вулиці перед дряною фабричною огорожею. За десять футів від неї молода жінка посковзнулася і впала. Дочка спіймала зляканий погляд її круглих, чорних очей. Дочка ступила наперед, щоб допомогти їй, але перед нею опинилися два полісмени, що вимахували своїми палицями. Дочка подумала, що вони хочуть допомогти дівчині підвестися. Вона стала, як вкопані, коли побачила, як один полісмен підніс ногу. Він ударив дівчину ногою просто в обличчя. Дочка не пам'ятала, що трапилося потім, і пригадувала тільки, що вона вимагала револьвера і була полісмена по великому червоному обличчі, по гудзиках та по товстому, важкому сукні його шинелі. Щось звалилося їй на голову ззаду; млосьну й хвору, її поклали на поліційний автомобіль. Вона побачила перед собою обличчя дівчини, потоптане й закривавлене. У темному фургоні були ще чоловіки та жінки, вони лаялись і сміялись, але дочка та жінка, що сиділа проти неї, тільки зачудовано дивилися одна на одну й мовчали. Потім, двері зачинилися за ними і вони опинилися у темі.

Коли їх здали в тюрму, її обвинуватили в бунті, образі дією, нападі на представника влади та підбурюванні до повстання. В окружній в'язниці було не дуже погано. Жіноча половина була повна страйкарів, всі камери були набиті дівчатами, що сміялися й розмовляли, співали пісень і розповідали одна одній, як їх заарештували, скільки часу вони просиділи і як вони неодмінно виграють страйк. У доччиній камері всі дівчата оточили її й розпитували, як вона потрапила у в'язницю. Вона почувала себе справжньою героїнею.

Надвечір її викликали, і вона побачила Уебба, Аду та якогось адвоката, що стояли біля столу поліційного сержанта. Ада просто ошаліла. „Прочитай це, молода леді, і подумай, що скажуть дома“, — сказала вона, жбурнувши їй під ніс вечірню газету.

Техаська красуня побила полісмена, — такий був аншлаг. Потім ішло оповідання про те, як вона звалила полісмена міцним ударом у челюсть. Її звільнили під заклад у тисячу доларів; перед в'язницею Бен Комптон вискочив з групи репортерів, що стояли навколо нього, й кинувся до неї.

— Вітаю, місс Трент, — сказав він, — це було диявольськи сміливо... ваш вчинок зробив дуже гарне враження в пресі. З ним була Сільвія Делгарт. Вона обняла й поцілувала її.

— Це був дуже мужній вчинок. Бачите, ми посилаємо делегацію з петицією у Вашингтон до президента Вільсона, і ви теж мусите поїхати, Президент відмовиться прийняти делегацію, і ви улаштуєте демонстрацію перед Білим Домом, і вас знову заарештують.

— Нічого собі, — сказала Ада, коли вони нарешті сіли на нью-йоркський поїзд. — Мені здається, що ти з'їхала з глузду.

— Ти зробила б так само, Адо, голубко... Коли я все розповім татові та хлопцям, вони ошаліють. Такого самоправства я ніколи не бачила. — Тут вона розплакалася.

Дома вони знайшли телеграму від тата; негайно вилізду. Ніяких пояснень до мого приїзду. Пізновночі прибула друга телеграма. Тато серйозно хворий приїзди негайно додому нехай Ада візьме найкращого адвоката. Вранці, злякана й тремтяча, Дочка сіла в перший поїзд, що йшов на південь. У Сент-Луїсі вона одержала ще одну телеграму: не хвилюйся татові краще двобічне запалення легенів. Вона була дуже збентежена і їй стало краще, коли вона побачила широкі степи Техасу, весняні лани, що саме наливалися, волошки, що вже цвіли. Бестер зустрів її на станції.

— Ну, Дочко, — сказав він, узявши у неї з рук чемодан, ти мало не вбила Тата.

Бестерові було сімнадцять і він був капітаном шкільної безбольної команди. Везучи її додому новеньким „Штуцем“, він оповів їй про домашні справи. Бед наскандалив в Університеті і його от от мають вигнати; він зв'язався з однією дівчиною у Гальвестоні, і та тепер намагається шантажувати його. У тата були великі неприємності, він заплутався у нафтових справах, а газетна шумиха про те, як дочка побила полісмена, мало не доконала його; стара Емма стала вже надто стара, щоб провадити хазяйство, отже тепер Дочці треба покинути свої божевільні витівки, залишитися дома й узятися до хазяйства.

— Бачиш цю машину? Правда, чудова?.. Я купив її на власні гроші. Перепродав кілька земельних ділянок під Амарілью — просто так, з нечев'я — і заробив п'ять тисяч доларів.

— Ти молодець, Бестер. Знаєш, я тобі скажу, дуже приємно все таки бути дома. Але щодо того полісмена, то ти сам вчинив би так само, або ти — не мій брат. Я все розповім тобі колинебудь. Повір мені, так приємно побачити знову техаські обличчя, після тих поганих тхорячих облич на сході.

У передпокої вони побачили д-ра Уінслоу. Він тепло потис їй руку й сказав, що вона виглядає дуже добре, і хай вона не турбується, будьщобудь він поставити її тата на ноги. Спальня, обернута на лікарняну палату, і червоне, неспокійне татове обличчя зробили на неї тяжке враження, і їй не сподобалося, що домом порядкує сиділка.

Коли тато почав потроху вичунювати, вони поїхали на пару тижнів у Порт-Артур, щоб віддати візит одному давньому татовому приятелеві. Тато казав, що подарує їй автомобіль, якщо вона залишиться дома; і визволить її з тієї дурної халепи, в яку вона вскочила на півночі.

Вона знову захопилася тенісом і гольфом і часто бувала на людях. Джо Уошберн оженився, жив у Оклагомі і багатів на нафті. Вона почувала себе краще в Делласі, коли його не було там; бачачи його, вона дуже бентежилась. Восени вона поїхала в Остін, щоб закінчити школу журналістики, головним чином через те, що вона сподівалася, що Бед у її присутності поводитиметься краще. Вечорами щоп'ятниці вони їздили додому її відкритим „бюїком“ і поверталися в Остін у понеділок. Тато купив у передмісті новий будинок у стилі Тюдор, і весь вільний час її пішов на добирання меблів, вішання завіс та прибирання кімнат. У неї була сила зальотників, які весь час приходили по неї, і їй довелося завести спеціальний зошит для побачень. Після оголошення війни громадське життя стало особливо жвавим. Вона з ранку до вечора була на ногах і майже зовсім не спала. Всі хлопці стали офіцерами або пороз'їздилися по учбових таборах. Дочка вступила у Червоний Хрест і організувала військову крамничку, але цього було мало, і вона весь час домагалася, щоб її послали закордон. Бед поїхав у Сан-Антоніо, у школу літунів, — а Бестер, що був у міліції, збрехав про свій вік і вступив рядовим у армію, і його послали у Дежфферсонівські казарми.

У крамниці було дуже шумно, щотижня їй робили одну або дві пропозиції одружитися, але вона завжди відповідала, що їй зовсім не хочеться бути солдаткою.

Потім одного ранку прибула телеграма з Військового Департаменту. Тато був у справах в Остіні, отже вона сама розпечатала її. Бед потерпів аварію, загинув. Найперше Дочка подумала про те, як важко це вплине на тата. Задзвонив

телефон; викликали здалека, з Сан-Антоніо, схоже було на голос Джо Уошберна.

— Це ви, Джо?—кволо запитала вона.

— Дочко, мені треба поговорити з вашим татом, почувся його серйозний голос.

— Я знаю... О Джо!

— Це був його перший самостійний польот. Він був надзвичайний хлопець. Ніхто, здається, не знає, як це трапилось. Мабуть якийсь дефект у конструкції. Я подзвоню в Остін. Я знаю, де можна знайти його... Я маю його номер... скоро побачуся з вами, Дочко.

Джо дав відбій. Дочка пішла у свою кімнату й зарилася лицем у неприбрану постіль. Одну мить вона намагалася уявити собі, що вона досі ще не встала, що їй приснився і телефонний дзвінок і голос Джо. Потім вона уявила собі Беда так яскраво, неначе він був з нею в кімнаті. Його сміх, його сильні, худі, довгі пальці, що схопили за руль поверх її пальців, коли вона завернула надто круто, в'їздючи зза рогу в Сан-Антоніо—коли вона востаннє одвозила його після відпустки,—його чисте, схвильоване, худе обличчя над тугим коміром уніформи хакі. Потім їй знову почувся голос Джо: „Мабуть, якийсь дефект у конструкції“.

Вона зійшла вниз і вскочила у свою машину. Біля наливної станції, де вона брала газолін і масло, доглядач запитав її, як живеться її братам в армії. Їй ніколи було розповідати йому про те, що сталося. „Ім чудово живеться,“ сказала вона й посміхнулася; ця усмішка вразила її, як ляпас по обличчі. Вона телеграфувала татові в контору його компаньйона, що іде до нього, і виїхала з міста на Остін. Шляхи були в поганому стані, але вона почувала себе краще, коли машина вганялася у брудні колії; вода розліталася на всі боки, коли вона переїздила через калюжі з швидкістю п'ятидесяти кілометрів на годину.

Вона їхала пересічно по сорок п'ять кілометрів на годину й прибула в Остін ще до смерку. Тато вже поїхав поїздом у Сан-Антоніо. Напівмертва від втоми, вона вирушила слідом за ним.

Одна шина стала випускати повітря, і полагодження її забрало в неї багато часу: аж після півночі вона зупинилася біля готелю „Менджар“. Перед тим, як увійти, вона машинально поглянула на себе в дзеркало. На її обличчі були патьоки багна, очі їй були червоні.

У вестибюлі вона побачила тата та Джо Уошберна, що сиділи поряд, з погаслими сигарами в зубах. Їх обличчя були трохи схожі. Мабуть то був сірий насуплений погляд, що надавав їм схожості. Вона поцілувала їх обох.

— Тату, тобі треба лягти, — жваво сказала вона. — У тебе дуже стомлений вигляд.

— Здається, що й справді треба... Більше нічого не лишається робити,— сказав він.

— Зачекайте мене, Джо, поки я влаштую Тата, — тихо сказала вона, проходячи повз нього. Вона пішла з татом у кімнату, взяла для себе кімнату поруч, скошлатила йому волосся, дуже ніжно поцілувала його й залишила самого.

Коли вона знову спустилася у вестибюль, Джо сидів на тім самім місці, з тим самим виразом на обличчі. Його вигляд мало не звів її з ума.

Вона здивувалася своєму різкому, жвавому голосу.

— Ходім на хвилинку на повітря, Джо, я хочу трохи пройтися.

Дощ відсвіжив повітря. Була прозора весняна ніч.

— Слухайте, Джо, хто відповідає за аварії з літаками? Мені треба знати.

— Дочко, як чудно ви говорите... Що вам треба зробити, так це трохи поспати, у вас дуже стомлений вигляд. Армія— величезна інституція. Помилки неминучі. Всякі постачальники заробляють зараз силу грошей. Щоб ви не казали, а авіація зараз переживає своє дитинство. Всі ми, вступаючи до авіації, знаємо, чим ми важимо.

— Якби Беда вбили у Франції, я б не відчула цього так... але туг... Джо, хтось безпосередньо відповідає за смерть мого брата. Я не робитиму дурниць. Я тільки піду й побалакаю з ним, і все. Ви всі вважаєте мене за божевільну, я знаю, але я думаю про всіх інших дівчат, що їхні брати вчаться в авіаційних школах... той, хто оглядав ці аероплани—зрадник перед батьківщиною, і його треба застрелити, як собаку.

— Слухайте, Дочко, — сказав Джо, ведучи її назад до готелю, — ми зараз воюємо. Окремі особи нічого не значать, тепер не час виявляти свої особисті почуття та критикувати уряд. Коли ми переможемо гуннів, тоді в нас буде досить часу, щоб виявити всіх порушників права, всіх шахраїв... така моя думка.

— Гаразд, на добраніч, Джо... Глядіть же, бережіться. Коли вам дають літак?

— О, через пару тижнів.

— Як Гледіс та Бенні?

— О, дуже добре, — сказав Джо. Чудна вимушеність почувалася в його голосі, він почервонів. Вони в Тулзі, у міссіс Гігінс.

Вона не могла заснути — і лежала нерухомо, охоплена тихим, байдужим одчаєм; вона була надто стомлена, щоб спати. Коли настав ранок, вона пішла в гараж по свою машину. Вона помацала у мішку на дверцятах, чи ціла її сумка, де у неї завжди був маленький револьвер з перловою ручкою, й поїхала у авіаційний табір. Вартовий на воротах не пропустив її, і вона послала записку до полковника Морріссі, Татового приятеля, про те, що їй треба негайно бачити його, Капрал

був дуже гречний і запропонував їй стілець у маленькому приміщенні біля воріт: за кілька хвилин він сказав, що дозвонився до полковника Морріссі. Вона стала говорити з ним, але не знала, що сказати. Стіл, кімната й капрал млосьно закрутилися перед нею і вона зомліла.

Вона опам'яталася у штабній машині; Джо Уошберн одвозив її в готель. Він потріпав її по руці, кажучи: „— Все гаразд, Дочко“. Вона горнулася до нього й плакала, як маленька дівчинка. У готелі її поклали в постіль і дали їй бром, і лікар дозволив їй встати аж після похорону.

Відтоді за нею встановилася репутація трохи божевільної. Вона залишилася в Сан-Антоніо. Життя було дуже веселе й напружене. Цілі дні вона працювала у військовій крамничці, а вечорами йшла гуляти, вечеряла й танцювала, кожного вечора все з іншим офіцером-літуном. Всі стали багато пити. Вона почувала себе так, як тоді, коли вона ходила на шкільні вечори; їй здавалося, що вона рухається у якомусь сліпучо-яскравому тумані вечір, ліхтарів, танців, шампанського, різнокольорових облич і прямих, однакових тулубів чоловіків, що танцювали з нею, тільки тепер вона поводитися з ними глузливо й дозволяла обнімати й цілувати себе у таксі, у телефонних будках, у задніх кімнатах.

Якось увечорі вона зустріла Джо Уошберна на обіді, влаштованому Ідою Ольсен на честь кількох хлопців, що їхали за океан. Вона вперше побачила, що Джо п'є. Він не був п'яний, хоч вона бачила, що він випив дуже багато. Вони вийшли й сіли поруч у темі на східцях заднього ганку. Була ясна, душна літня ніч, коники сюрчали у траві, сильний, гарячий вітер шарудів у сухому гіллі дерев. Раптом вона взяла Джо за руку. „—Ах, Джо, як це жахливо“!

Джо заговорив про те, який він нещасливий з своєю дружиною, як він заробляє силу грошей на своїх нафтових ділянках і як це йому ні до чого, як йому осточортіла армія. Його призначили інструктором і не хочуть пускати за океан, і він просто божеволіє в таборі.

— Ах, Джо, я теж хочу поїхати за океан. Я так безглуздо живу тут!

— Ви справді стали поводитися якось чудно після Бедової смерті,—почувся м'який, низький, протяжний голос Джо.

— Ах, Джо, я хотіла б умерти,—сказала вона, поклала йому на коліна голову й заплакала.

— Не плачте, Дочко, не плачте,—заговорив він і раптом став цілувати її. Його поцілунки були міцні й шалені й змусили її знесилено прихилитися до нього.

— Я не люблю нікого, крім вас, Джо,—раптом спокійно промовила вона. Але він уже опанував себе.

— Дочко, простіть мене,—сказав він спокійним, адвокатським голосом.—Я не знаю, що я мав на увазі, я мабуть боже-

вільний... ця війна зробила усіх нас божевільними... на добраніч... Слухайте... от що, викресліть усе це з своєї пам'яті, добре?

Тієї ночі вона не стулила очей. О шостій ранку вона сіла у свою машину, набрала газоліну та масла й вирушила на Деллас. Був ясний осінній ранок, туман синів у западинах. Суха стерня шелестіла на червоних і жовтих осінніх пагорбах. Було вже пізно, коли вона добулася додому. Тато ще не лягав; у халаті поверх піжами, він читав повідомлення з театру воєнних дій.

— Ну, вже недовго, Дочко, — сказав він. — Гінденбургіві позиції розвалюються. Я знав, що коли наші хлопці візьмуться до справи, то вже доведуть її до кінця.

На обличчі в тата стало більше зморшок і волосся стало ще білішим; таким старим вона ще не бачила його. Вона підігріла коробку законсервованого супу, бо не встигла в дорозі під'їсти. Вони славно повечеряли удвох і прочитали лист від Бестера з табору Мерітт, де його колона очікувала відрадження за океан. Коли вона лягла на ліжко у своїй кімнаті, їй здалося, що вона знову стала маленькою дівчинкою: вона завжди була щаслива, коли їй доводилося розмовляти вічна-віч з татом; вона заснула, як тільки голова її торкнулася до подушки.

Вона залишилася в Делласі доглядати Тата; тільки іноді, коли вона думала про Джо Уошберна, їй здавалося, що вона більше не витримає жодної хвилини. Настало лжезамирення, а потім справжнє замирення, всі сходили з ума цілий тиждень, як під час Ново-Орлеанського карнавалу. Дочка вирішила залишитися старою дівчиною й вести татове господарство.

Приїхав Бестер, дуже засмаглий; він розмовляв весь час військовим жаргоном. Вона почала ходити на лекції у Південному Методистському Університеті, займалася благодійністю, брала книги з бібліотеки, пекла кекс; коли до Бестера приходили знайомі дівчата, вона поводитися з ними, як літня компаньйонка.

У День Подяки¹ до них прибули на обід Джо Уошберн і його дружина. Стара Емма захворіла і Дочка сама приготувала індику. Тільки тоді, коли всі сили до столу, де жовті свічки горіли в срібних свічниках, і солоні горіхи були розкладені на невеличких срібних підносах, і всюди були розсипані рожеві та пурпурові кленові листки, вона згадала про Джо. Їй раптом стало мтно і вона побігла до себе. Вона лежала ницьма на ліжку, дослухаючись до їхніх серйозних голосів.

Джо підійшов до дверей дізнатися, що сталось. Вона скочила з ліжка, сміючися, й на смерть перелякала Джо, поцілувавши його прямо в губи.

¹ Останній четвер листопада.

— Все гаразд, Джо,—сказала вона.—А як ви?

Потім вона побігла до столу, і всіх оживила, так що обід минув дуже весело. Коли вони пішли пити каву в сусідню кімнату, вона сказала їм, що підписала контракт на шість місяців з комітетом допомоги близькому сходу, що вербував добровільців у Південному Методистському університеті, і їде в Європу. Тато розлютився, а Бестер сказав, що тепер, коли війна скінчилася, їй треба сидіти дома, але Дочка відповіла, що інші наклали головами для врятування світу від німців, а вона хоче тільки віддати шість місяців на допомогу потерпілим. Коли вона сказала це, всі здумали про Беда й замовкли.

Власне кажучи, вона ще не підписала контракту, але вона зробила це другого ранку, а потім підлабузилася до місс Фразьер, прибулої з Китаю місіонерки, і її на тому ж тижні послали у Нью-Йорк з наказом негайно виїхати з канцелярією в Рим, перший етап її служби. Весь час, поки вона одержувала паспорт та шила собі уніформу, вона була така схвилювана, що майже не помічала, які похмурі обличчя були в Тата та Бестер. В Нью-Йорку вона пробула тільки один день. Коли завилася сирена й пароплав відійшов від пристані й рушив униз Північною рікою, вона весь час стояла на передній палубі; її волосся розвівалося на вітрі, вона вдихала хвилюючий запах пароплава, порту, відкритого моря і почувала себе двохрічною дівчинкою.

КІНОХРОНІКА

НЕЗРІВНЯНИЙ ГОЛОС КАРУЗО ОСПІВУЄ ПЕРЕМОГУ ПЕРЕД ВУЛИЧНИМ НАТОВПОМ

*Ех-ех-ех просто щастя не війна
Хто не хоче піти у солдати*

від піка Умбраль на північ від Стельвіо пролягає вздовж хребта Ретійських Альп до початків Етча та Ейзака, а потім по горах Рашен та Бреннер і гірському пасму Ецтальських та Циммертальських Альп; потім спускається на південь через гору Тоблах.

*Ледве вранішня зоря програв
Нам злипаються очі аж стріль
Але ми не підводимося, поки сержант
не подасть нам чаю в постіль*

ЗАГІПНОТИЗОВАНИЙ ЖІНКОЮ

загальні втрати, включаючи 318, що вибули з лав сьогодні, сягають 64, 305, 11,760 наклали головами у бою, а 6,193 — тяжко поранені.

*Ех-ех-ех просто щастя не війна
Хто не хоче піти у солдати
Ех аж сором гроші брати*

по селах у селянських хатах американців вітають, як гостей, приділяють їм найкращі кімнати, а хазяйки люб'язно подають їм блискучо вичищені самовари та чайники.

LE CHEF DE GAR IL EST COCU

у густо заселених місцевостях групи чужоземців у національних костюмах надавали святкуванню особливо мальовничого вигляду. Скрізь панував настрій карнавалу.

БРИТАНЦІ РОЗГАНЯЮТЬ РАДИ

немає ніяких підстав гадати, що ці представники солідної інформаційної організації, яка обслуговує газети всієї країни, не зуміли зрозуміти своєї відповідальності в такий важливий для батьківщини момент. Навіть спроби випередити події треба за таких умов розглядати як тяжку помилку і винних у цьому треба притягати до відповідальності

*Чи є скарги сьогодні вранці?
Ні, сьогодні скарг немає
Але чому плаває завжди
Цибуля в нашому чай?*

МИССІС ВІЛЬСОН ПІДНЕСЛИ ПРИКРАШЕНОГО САМОЦВІТАМИ ГОЛУБА МИРУ

та водоподіл Преділя, Подланіски та Ідрії. Від цього пункту кордон повертає на південний схід до Шнеебергу, відокремлюючи весь басейн Сави та її допливів. Від Шнеебергу він спускається до надбережжя в такий спосіб, щоб включити Кастю, Маттулю та Волоску

ФОТО-ОКО (38)

покладено печатать підписано видано в весь Тур пахтить липовим цвітом душно уніформа прилипає до тіла комір тремі горло

тільки чотири дні тому дезертир проліз попід товарними вагонами на станції Сен-П'єр-де-Корм очікував у буфеті поки вартовий Військової Поліції одведе погляд від дверей щоб вислизнути з сигарою в зубах (і з серцем у горлі) потім у маленькій коробці готельної кімнати виправляв дату на старому командировочному посвідченні

але сьогодні

моє звільнення припечатане підписане видане розсипається іскрами у мене в кишені як римська свічка

я йду повз канцелярію Інтендантської Управи Гей солдате твій мундир розстебнувся (к і. м. товаришу) і далі отіненою

липами вулицею до лазні де серед подвір'я ростуть квітки
зелений окріп ллється з мідних лебединих голівок у біломе-
талеву ванну я скидаю з себе все увесь милося прокислим
рожевим милом і лізу поковзом у теплий зелений глиб ванни
крізь білу завісу вікна палець вечірнього променя довшає
на стелі сухий і теплий рушник пахощі пари в чемодані
у мене цивільний костюм позичений в одного знайомого
хлопця молодець-рядовий з останньої чоти санітарного корпусу
Дядька Сема (порядковий номер... ніколи не міг запам'ятати
номера я вкинув його у Луару) спливає стічною канавою
з бульканням та сичанням і

давши щедро на чай і одержавши ласкавий погляд від
товстої жінки що прибирала рушники

я виходжу у липові гахощі липневого вечора бреду до
кафе де коло маленьких столиків на вулиці тільки офіцери
можуть опускати на стільці свої діагоналеві зади

і замовляю коньяк неприступний для тих в уніформах
очікуючи поїзда на Париж і міцно сідаю в довгих штанах на
залізний стілець

анонім у цивільному

КІНОХРОНІКА

НЕ МОЖЕ ПРИГАДАТИ ВБИВСТВА СЕСТРИ; ВИМАГАЄ

*У мене гарячка
у мене гарячка
у мене н'яна гарячка*

ЗАГРОЗА МИЛЬНОЇ КРИЗИ

з першим весняним сонячним промінням і відновленням пере-
гонів Париж повернувся до нормального життя. Тисячі і тисячі
прапорів усіх народів висять на десятках канатів нап'ятих
між щоглами, створюючи чарівне неймовірно прекрасне
видовище.

ЗНАЙДЕНО АВТОРА ЗАГРОЗЛИВИХ ЛИСТІВ

*Я люблю свій край я люблю свій край
Та на цій війні мене взяв одчай
я всією душею рвуся на біій
але мало боїв у цій епі бойовій*

поліція знайшла передпокій, набитий таємничими пакунками;
коли розпечатали їх, виявилось, що вони містять брошури
на єврейській, іросійській та англійській мовах і членські
картки союзу „ндустріальних Робітників Світу“

ВЕЛИКИЙ ВІТЕР ЗБІЛЬШУЄ НЕБЕЗПЕКУ

*Поки балакають про мир війна бушує
у всьому світі*

агенти сказали, що арешті робляться з розпорядження Державного Департаменту. Арешт був такий несподіваний, що ніхто з затриманих не встиг одержати з судна багаж. Потім надійшла скарга від двох дільців з Лура; вантаж прибув, мішки відкрили і в них оказався звичайний будівельний гіпс. Великий автомобіль завис догори дном на деревах, тим часом як пасажирини попадали з височини двадцяти футів у потік.

*Боже боже війна це пекло
Відтоді як горілку заборонили*

РІЗАНИНА У СЕУЛІ

у мене бібібіла гарячка

зі слів верховного прокурора Пальмера, Департамент Юстиції намір притягти до відповідальності консервних фабрикантів. L'ECOLE DU MALHEUR NOUS REND OPTIMISTES
єднання вільних народів забезпечить справедливе розв'язання Паризької конференції

цілком ясно, що Ліга Націй лежить, розбита на друзки, на підлозі готелю „Крільон“, а поміркований союз, що міг би з більшою користю посісти її місце, є покищо тільки чорновий нарис

що робити з більшовиками? Розстрілюйте їх! Як поляки! У Гамбурзі зібрався натовп, щоб подивитися на Форда

НАТЯКИ НА УТВОРЕННЯ ВЕЛИКОГО СИНДИКАТУ ДЛЯ РОЗРОБКИ ПРИРОДИ БАГАТСТВ АЗІЇ

*Коли менше їсти нам І уверх наказав
я скорився й не скаржився не нарікав
Потім з вугіллям чорні настали дні
А тепер він лізе в душу мені*

каміння грюкало об дах, і розбивало вікна тріщали ошалілі люди кричали крізь отвір замка, тим часом, як їм треба було ухвалити ряд важливих постанов, які настійно вимагали спокою та розсудливості. Президент не прийняв лідерів демократичного руху

ЛІБКНЕХТА ВБИТО ПО ДОРОЗІ ДО В'ЯЗНИЦІ.

ЕВЕЛІНА ГЕТЧІНС

Евеліна переїхала в маленьку квартирку на вулиці Бюссі, де щодня відбувався вуличний базар. Щоб показати, що жодних підстав для неприязні не має, Елеонора подарувала

їй пару розмальованих італійських панелей, щоб прикрасити ними темну вітальню. На початку листопада почали ширитися чутки про замирення, а потім враз одного вечора майор Вуд вбіг у кімнату, де працювали Елеонора та Евеліна, відтяг їх від столів, поцілував обох і вигукнув: — „Нарешті це сталося“! Несподівано для самої себе Евеліна поцілувала майора Мургауза прямо в губи. Контора Червоного Хреста стала скидатися на дортуар пансіона у ніч після першої футбольної перемоги: це було Замирення.

У всіх раптом знайшлися пляшки коньяку, і всі співали „Довга, довга доріженька завертає“, та та „La Madeb-lon pour nous n'est pas sévère“.

Вона, Елеонора, Дж. Уард та майор Вуд сіли в таксі і поїхали до Кафе де-ла-Пе.

Увесь час вони чомусь виходили з таксі, а інші люди приходили на їхнє місце. Їм треба було дістатися до кафе де-ла-Пе, але щоразу, коли вони сідали в таксі, натовп зупиняв їх, а шофер кудись зникав. А коли вони дісталися туди, всі столи були вже заняті, і публіка співаючи й танцюючи, двома довгими низками вливалася і виливалася з кафе. Там були греки, польські легіонери, росіяни, серби, албанці у білих спідничках, шотландець з волинкою і багато дівчат в ельзаських костюмах. Було дуже досадно, що не знайшлося вільного столика. Елеонора сказала, чи не краще їм піти в інше місце. Дж. Уард був дуже заклопотаний і все рвавсь до телефона.

Здавалося, тільки майор Вуд справді розважався. Він був сивий, мав маленькі посріблені сивиною вуса, і весь час повторював: — „Ах, сьогодні тягар знято з усіх“. Він пішов з Евеліною нагору подивитися, чи немає там вільної кімнати; там вони наткнулися на двох анзаків¹, що сиділи за більярдним столом навколо дюжини шампанського. Незабаром вони всі вже пили шампанське з анзаками. Вони не могли знайти ніякої закуски, хоч Елеонора казала, що помирає з голоду, а коли Дж. Уард хотів увійти в телефонну будку, він знайшов там сплетених у обіймах італійського офіцера і якусь дівчину. Анзаки були зовсім п'яні; один з них казав, що замирення, мабуть, не що інше, як чоргова брехня, вигадана з метою пропаганди; отже Елеонора запропонувала поїхати, якщо це можливо, до неї й поїсти чогонебудь. Дж. Уард погодився, адже вони можуть зупинитися біля Біржі, і він пошле звідти кілька телеграм. Йому треба знести за своїм маклером. Анзакам не сподобалося, що їх покинули, і вони попрощалися з ними майже грубо.

Вони довго стояли перед оперою у гущі розбурханого натовпу. Вуличні ліхтарі горіли; сірі контури опери були

¹ Анзак—Австралійський та Ново-Зеландський армійський корпус.

облямовані по карнизу мигтючими газовими вогниками. Їх штовхали й крутили на всі боки. Не було ні автобусів, ні автомобілів, іноді вони бачили таксі, що стриміли серед натовпу, неначе скеля серед потоку. Нарешті у боковій вулиці вони наткнулися на штабну машину Червоного Хреста, що саме була вільна. Шофер, що був трохи під чаркою, сказав, що він хоче відвезти машину в гараж, і додав, що, мабуть, спершу він їх завезе на набережну де-ла-Турнель.

Евеліна вже сідала в автомобіль. як раптом все це їй здалося страшенно нудним, і вона залишилася. За хвилину вона вже марширувала під руку з маленьким французьким матросом серед групи людей, одягнених здебільшого у польську військову форму; натовп сунув за грецьким прапором, співаючи „La Vraibonbonne“.

Через хвилину вона зрозуміла, що відбилася від автомобіля своїх друзів, і злякалася. Вона навіть не пізнавала вулиць у цьому новому Парижі, повному електричного світла, прапорів, оркестрів та п'яних. Через деякий час вона вже танцювала з маленьким матросом на асфальтовому майдані перед церквою з двома баштами, потім з французьким колоніальним офіцером у червоному плащі, потім з польським легіонером, що трохи розмовляв по-англійськи й жив колись у Ньюарку, в штаті Нью-Джерсі, в потім враз кілька молодих французьких солдатів вже танцювали круг неї, побравшись за руки. Треба було цілувати когонебудь з них, щоб розбити коло—в цьому полягала гра. Спіймавши одного з них, вона поцілувала його, і всі заплескали в долоні й закричали ура та „хай живе Америка“. Надійшла ще одна ватага і теж почала танцювати навколо неї, так що кінець-кінцем їй стало страшно. У неї вже почала крутитися голова, коли вона помітила у юрбі американську уніформу. Вона пробилася крізь коло, відштовхнувши від себе маленького, товстого француза, кинулася на шию американському солдатові й поцілувала його, і всі засміялися й загукали ура та епсоге.

Йому неначе стало ніяково; чоловік біля нього був Поль Джонсон, приятель Дон Стівенса.

— Бачите, мені все одно треба було когось поцілувати,— сказала Евеліна, червоніючи.

Солдат засміявся; він здавався задоволеним.

— Сподіваюся, що ви не розсердилися, місс Гетчінс, сподіваюся, що ви не сердитесь, знаєте, юрба і всяке таке інше,— сказав, перепрошуючись, Поль Джонсон.

Народ крутився навколо них, танцюючи та гукаючи, і їй довелося поцілувати також і Поля Джонсона перше, ніж їх відпустили. Він урочисто перепросився й сказав:

— Чи не чудово бути в Парижі, бачити замирення і таке інше, якщо ви нічого не маєте проти цього натовпу і всього

іншого?.. Але, слово честі, місс Гетчінс, вони страшенно добродушні. Ні бійок, анічого... Ну, Дон у цьому кафе.

Дон стояв за маленьким цинковим прилавком при вході в кафе, розмішуючи коктейлі для великої втагати дуже п'яних канадців та анзаків.

— Я не можу його витягти звідти,— прошепотів Поль.— Він уже випив більше, ніж слід.

Вони витягли Дона зза прилавка. Скидалося на те, що нікому було платити за випивку. На дверях він скинув сирій кашкет і вигукнув:— „Хай живуть квакери... геть війну!“ Всі ухвально загомоніли. Деякий час вони безцільно блукали навколо; подекуди їх зупиняли корогоди людей і починали танцювати навколо неї, і Донові доводилося цілувати її. Він був буйно п'яний, і їй не подобалося, що він поводитьсь з нею так, ніби вона — його коханка. Вона почала відчувати втому, коли вони дісталися до майдану Згоди, й запропонувала перебратися через річку й спробувати добутися до її квартири, де в неї є трохи холодної телятини та салату.

Поль ніяково казав, що мабуть йому краще не йти з ними; але Дон побіг від них за гуртом ельзаських дівчат, що стрибали, простуючи кудись Єлісейськими Полями.

— Тепер ви мусите піти зо мною,— сказала вона.— Щоб мене не цілувало надто багато чужих людей.

— Але, місс Гетчінс, ви не думайте, що Дон навмисне побіг від нас. Він дуже легко захоплюється, а надто коли він під чаркою.

Вона засміялася, і вони пішли далі, не сказавши більше ні слова.

Коли вони дійшли до її дому, стара консьержка пришкандибала до них зза своєї загородки й потисла їм руки.

— Ах, мадам, це — перемога,— сказала вона.— Але від цього мій мертвий син не воскресне, правда?

Евеліна якось нічого не змогла придумати, щоб відповісти їй, і тільки дала їй п'ять франків. Вона пішла до себе, монотонно бурмочучи: „Мерсі, мосьє, мадам“.

Вгорі, в маленьких кімнатках Евеліни, Полеві, видимо, було страшенно ніяково. Вони поїли все, що знайшлося, до останньої крихти цвілого хліба, і розмовляли трохи безладно. Поль сидів на краю стільця і розповідав їй про свої службові роз'їзди.

Він казав, як це чудово для нього, що він приїхав сюди, побачив армію і європейські міста, і що він зустрічається тут з такими людьми, як вона та Дон Стівенс; і нехай вона не зважає на його погану обізнаність з усім тим, про що вона розмовляла з Доном.

— Якщо це справді початок миру, то я не знаю, що ми всі тут робитимемо, місс Гетчінс.

— О, зв'яжі мене Евеліною, Поль.

— Я вважаю, що справді мир, згідно з чотирнадцятьма пунктами Вільсона. Я вважаю Вільсона за велику людину, що б не казав Дон; я знаю, що він — у сто разів розумніший від мене, але все таки... можливо, що це остання війна в світі. Боже мій, подумайте тільки!..

Вона сподівалася, що він поцілує її, ідучи від неї, але він тільки потис їй руки й пошепки сказав:

— Сподіваюся, що ви нічого не матимете проти, коли я зайду до вас у свій наступний приїзд до Парижа.

З англійської переклав *В. Мисик*

Продовження буде